

Eurotas Eutychidesa

Przyczynek do badań nad ikonografią pływaków w sztuce starożytnej

SŁAWOMIR SKRZYNIARZ · Uniwersytet Jagielloński · <https://orcid.org/0000-0001-5320-1242> · skrzynia.fm@poczta.fm

For English – see p. 41

W xxxiv księdze *Historii naturalnej*, wyliczając dzieła najsłynniejszych rzeźbiarzy-brązowników, Pliniusz Starszy wspomina między innymi o wykonanej przez Eutychidesa (przełom IV/III wieku p.n.e.) personifikacji Eurotasu, rzeki przecinającej Lakonię z północy na południe, „w której, jak wielu mówiło, sztuka [była/jawiła się jako] bardziej płynna od samego nurtu [rzeki]” (*in quo artem ipso amne liquidiore plurimi dixerunt*)¹. Niniejszy szkic ma na celu zastanowienie się, co mogło kryć się za tą frapującą wzmianką o niezachowanym do naszych czasów posągu, jak mógł wyglądać Eurotas wyrzeźbiony przez Eutychidesa.

W pierwszym odruchu interpretacyjnym trudno wyobrazić sobie, by fraza *isto amne liquidior* odnosiła się do czegoś innego niż charakteryzująca się wyjątkową płynnością ruchów poza, w jakiej postaci ukazano. W przekonaniu, że o taką właśnie szczególną właściwość formalno-kompozycyjną Pliniuszowi chodziło, utwierdza powstały w jego czasach epigram Filipa z Tesaloniki poświęcony omawianemu posągowi:

Eurota, jakby właśnie pływającego się w nurtach [rzeki],
uformował artysta w ogniu [go] skąpawszy.
Wszystkimi członkami na boki machając, mokry
od czubka głowy aż po paznokcie u stóp, płynie.
Oto sztuka rzece wyzwanie rzuciła. Ach, któż nakłonił
brąz[, by ten] chełpił się [byciem] bardziej płynnym niż woda?

(Εὐρώταν ὡς ἄρτι διάβροχον ἔν τε ρεέθοις
εἴλκυσ'ὸ τεχνίτης ἐν πυρὶ λουσάμενον·
πᾶσι γὰρ ἐν κώλοισι ὕδατούμενος ἀμφινένευκεν
ἐκ κορυφῆς ἐς ἄκρους ὑγροβατῶν ὄνυχας.

1 C. Plini Secundi *Naturalis historiae libri xxxvii*, ed. C. Mayhoff, t. 5: *Libri xxxi–xxxvii*, Lipsiae 1897, s. 189–190 (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana).

ἀ δὲ τέχνα ποταμῶ συνεπήρικεν· ἅ τις ὁ πείσας
χαλκὸν κωμάζειν ὕδατος ὑγρότερον;²

Nawet bez pełnego zrozumienia wyszukanych metafor i zagmatwanych gier słownych, które w sposób typowy dla hellenistycznej ekfrazy stanowią o literackiej specyfice tego tekstu³, można zeń wywnioskować, że, po pierwsze, personifikację Eurotasu ukazał Eutychedes jako pływaka (wskazuje na to użycie czasownika ὑγοβατέω) dynamicznie poruszającego kończynami (πᾶσι γὰρ ἐν κώλοις ἀμφινένευκες), a po drugie, że zrobił to w sposób sugerujący obecność wody (ὡς [...] διάβροχος ἔν τε ῥεέθροισ). W ostatnim wersie swojego utworu Filip, podobnie jak Pliniusz, odwołuje się do toposu zwycięstwa sztuki nad naturą – w tym przypadku nad żywiołem rzeczonym – poprzez określenie posągu jako „bardziej płynnego niż woda” (ὑδατος ὑγρότερος), co jest bliskim odpowiednikiem Pliniuszowej frazy *amne liquidior*. Podsumowując, o ile Pliniusz jedynie aluzyjnie nadmienia o wrażeniu płynności ruchów, nic nie mówiąc o układzie postaci, o tyle epigram Filipa z Tesaloniki pozwala przyjąć za niemal pewne, że ową płynnością nacechowane były dynamiczne ruchy upostaciowionego Eurotasu ukazanego jako pływak⁴.

Zachowane przedstawienia personifikacji lakońskiej rzeki, które dzięki kontekstowi ikonograficznemu (najczęściej jest to temat Ledy z łabędziem) lub inskrypcji nie pozostawiają wątpliwości odnośnie do identyfikacji, nijak nie odpowiadają powyższej charakterystyce. Eurotas – podobnie jak personifikacje innych rzek, z Tybrem i Nilem na czele – ukazywany był bowiem przeważnie jako brodaty mężczyzna w sile wieku, zwykle wyposażony w standardowe atrybuty bóstw rzecznych (dzban, róg obfitości, koronę z wodnego zielska), nade wszystko zaś ukazywano go w pozbawionej wyraźnych znamion ruchu pozycji półleżącej albo siedzącej. Rzadsze wyobrażenia młodzieńczego (gładkolicego) bożka również charakteryzują się statycznością⁵.

W wyobrażeniu sobie, jak wyglądał wzmiankowany przez Pliniusza i dość szczegółowo scharakteryzowany przez Filipa, niezachowany produkt sztuki „bardziej płynnej niż nurt rzeki”, pomoc może inne, bodaj najśłynniejsze dzieło

2 *Antologia Palatyńska IX*. 709. *The Greek Anthology*, with an English Translation by W.R. Paton, t. III, London–New York 1925, s. 390–392 (Loeb Classical Library 84). Tłumaczenie polskie: S.S.

3 Na temat stylu Filipa z Tesaloniki zob. m.in. K. Dilthey, *Kritische Bemerkungen zur griechischen Anthologie*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge”, 27, 1872, s. 801–803; A. Cameron, *The ‘Garland’ of Philipp*, „Greek, Roman and Byzantine Studies”, 21, 1980, s. 43–62; I. Männlein-Robert, *Griechische Kunst und römischer Stil. Zum Eurotas-Epigramm des Philipp von Thessalonike (AP IX 709 = GP I 63)*, [w:] *Festschrift für Udo W. Scholz zum 65. Geburtstag*, Hrsg. L. Braun, M. Erler, Würzburg 2004, s. 35–48 (= „Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft” 28a).

4 Abstrahuję tu od ewentualności tłumaczenia łacińskiego przymiotnika *liquidus* jako „przejrzysty, czysty”, a greckiego ὑγρός jako „mokry” czy „giętki” i na potrzeby niniejszych rozważań zakładam, że Pliniusz i Filip mieli na myśli sugestywnie przez Eutychedesa oddaną płynność ruchów. Podobnie zakładają m.in. T. Dohrn, *Antike Flussgötter*, [w:] *Mouseion. Studien aus Kunst und Geschichte für Otto H. Förster*, Hrsg. H. Ladendorf, H. Vey, Köln 1961, s. 70; J.A. Ostrowski, *Personifications of Rivers in Greek and Roman Art*, Warszawa–Kraków 1991, s. 25 (Studia ad Archeologiam Mediterraneam Pertinentia 12); M. Flashar, *Eutychedes (I)*, [w:] *Künstlerlexikon der Antike*, Hrsg. R. Vollkommer, München–Leipzig 2001, s. 244.

5 G. Steinhauer, *Eurotas*, [w:] *Lexikon Iconographicum Mythologiae Classicae*, t. 4, Zürich–München 1988 s. 93; A. Gómez Mayordomo, *Iconografía de las personificaciones fluviales en la musivaria romana: el caso del Eurotas*, „Diacronía”, 1, 2019, s. 49–67.

Eutychedesa, jakim jest Tyche Antiochii. Przedstawienie opiekunki syryjskiego miasta, powstałe około 300 roku p.n.e., również nie przetrwało do naszych czasów, ale było wielokrotnie ukazywane (m.in. na monetach emitowanych w Antiochii), parafrazowane (by wspomnieć chociażby Tyche Palmyry⁶), nade wszystko zaś powielane w formie pełnoplastycznych kopii rzeźbiarskich, w tym kopii wielkoformatowych, jak ta znajdująca się w Muzeach Watykańskich (il. 1)⁷. Dzięki przedstawieniom, parafrazom oraz kopiom wiadomo, że Eutychedes dał się w tym dziele poznać jako odważny eksperymentator, z powodzeniem kontynuujący podejmowane wcześniej przez swojego mistrza, Lizypa, poszukiwania w zakresie zdynamizowanego i wielokierunkowego, „uprzestrzennionego” układu postaci, nieoczywistej ponderacji oraz łączenia pozornie sprzecznych, zwykle nawzajem wykluczających się efektów: naturalnie, wręcz nonszalancko swobodnej pozy i dostojeństwa dyktowanego reprezentacyjną funkcją tego rodzaju wizerunków.

Dla niniejszych rozważań najważniejsze jest, że pełna młodzieńczego powabu, z ujmującym wdziękiem i swobodą siedząca na pochyłości skalnego występu (reprezentującego górę Silpios, na zboczu której rozpościerała się starożytna

1. Tyche Antiochii, kopia posągu autorstwa Eutychedesa, Muzea Watykańskie, Wikimedia Commons

- 6 M. Colledge, *The Art of Palmyra*, London 1976, il. 146. O innych przypadkach upodabniania wizerunków bogiń-opiekunek (personifikacji) miast do Tyche Antiochii piszą E. Almasri et al., *An Enthroned Tyche Statue from Gadara/ Umm Quais, Jordan*, „Acta Historiae Artium”, 58, 2017, s. 5–20.
- 7 T. Dohrn, *Die Tyche von Antiochia*, Berlin 1960; Ch.M. Havelock, *Sztuka hellenistyczna. Sztuka świata starożytnego od śmierci Aleksandra Wielkiego do bitwy pod Akcjum*, tłum. E. Suskiewicz, Warszawa 1972, s. 134; J.Ch. Balty, *Antiochea*, [w:] *Lexikon Iconographicum Mythologiae Classicae*, t. 1, Zürich–München 1981, s. 844 (kat. nr 27); R.R.R. Smith, *Hellenistic Sculpture. A Handbook*, London 1991, s. 76–77; M.L. Bernhard, *Sztuka hellenistyczna*, Warszawa 1993, s. 209–214; M.D. Stansbury O’Donnel, *Reflections of the Tyche of Antioch in Literary Sources and on Coins*, [w:] *An Obsession with Fortune. Tyche in Greek and Roman Art*, ed. S.B. Matheson, Yale 1994, s. 51–63; M. Flashar, *Eutychedes*, s. 243–244; A.A. Kluczek, *Świat rzymskich monet. O książce Sculpture and coins: Margarete Bieber as scholar and collector*, eds. Carmen Arnold-Biucchi, Martin Beckmann, “Loeb Classical Monographs” 16, Cambridge, MA 2018, „Klio”, 62, 2022, s. 176–177.

2. Orontes, fragment il. 1

Antiochia), spowita w elegancko udrapowany płaszcz, Eutychidesowa Tyche opiera swoją prawą stopę na znacznie od siebie mniejszej personifikacji Orontesu – rzeki opływającej syryjską metropolię od zachodu (il. 2). Jest to ukazany w półpostaci nagi młodzieniec o szeroko rozłożonych, lekko ugiętych ramionach, wyprężający pierś i energicznie unoszący zwróconą w bok głowę. Ponieważ w watykańskiej kopii jego odcięty poniżej mostka korpus osadzony został na powierzchni urozmaiconej bruzdami, można uznać, że intencją twórcy było zasugerowanie, że postać wyłania się z fal. Ułożenie górnej części korpusu, a przede wszystkim charakterystyczny układ ramion nie pozostawiają wątpliwości, że personifikację Orontesu ukazano tu jako przemierzającego odmęty pływaka, z wykorzystaniem najbardziej w starożytności rozpowszechnionej formuły obrazowej – występującej np. na czerwonofigurowej amforze w Luwrze (il. 3)⁸ czy w mozaikach posadzkowych Term Neptuna w Ostii (il. 4)⁹ – która kojarzy się z odkrytym kraulem¹⁰. Mimo że z dzisiejszego punktu widzenia w watykańskiej kopii Eutychidesowego dzieła ów kraul zdaje się występować w wersji trochę nieporadnej, a nawet rozpaczliwej (jakby Orontes z trudem utrzymywał się na powierzchni i ledwie łapał oddech), nie ma

8 A. Mayor, *The Amazons. Lives and Legends of Warrior Women across the Ancient World*, Princeton 2014, il. 7.2.

9 J.T. Bakker, *The Buildings in Ostia (Topographical Dictionary)*, <<https://www.ostia-antica.org/regio2/4/4-2.htm>> (stan na 8 III 2024).

10 O antycznej ikonografii pływaków piszą m.in. H.A. Sanders, *Swimming Among the Greeks and Romans*, „The Classical Journal”, 20, 1925, s. 566–568; J. P. Tuillier, *Athletic Exercises in Ancient Rome. When Julius Caesar Went Swimming*, „European Review”, 12, 2004, s. 415–426; S. Avramidis, *Ancient Art on Swimming*, „International Journal of Aquatic Research and Education International Journal of Aquatic Research”, 5, 2011, s. 331–339. Obszerny materiał źródłowy i ikonograficzny zestawia K.E. Carr, *Shifting Currents. A World History of Swimming*, Chicago 2022, s. 27–66. Por. *Hesiod, the Persians, and Peeing in the Pool*, <<https://sententiaeantiquae.com/2022/07/25/hesiod-the-persians-and-peeing-in-the-pool>> (stan na 7 III 2024).

wątpliwości, że w intencji Eutychi-
desa i w oczach jego odbiorców był
sprawnym pływakiem.

Janusz A. Ostrowski i Max Fla-
shar podkreślają to, że ukazanie
personifikacji rzecznej jako pły-
waka było u progu epoki helleni-
stycznej czymś nowym i wyjątko-
wym, efektem godnej podkreślenia
inwencji ikonograficznej Eutychi-
desa¹¹. Jednak by w pełni docenić
jego innowacyjność, należy zdać
sobie sprawę, że nowością – i to
nowością na miarę dokonań naj-
większych rewolucjonistów w dzie-
jach sztuki starożytnej, takich jak
Praksyteles czy Lizyp – było samo
podjęcie w rzeźbie statuarycznej
tematu płynącej postaci. Przed
Eutychidesem nie wykonywano
przecież ani monumentalnych po-
sągów, ani choćby małych figurek
pływaków, które charakteryzowa-
łyby się analogiczną, równie sug-
stywną dynamiką. Jedyne powstałe
przed epoką hellenistyczną, pełno-
plastyczne wizerunki płynących
postaci – służące za rękojeść egip-
skich łyżek „pływaczki” – są upo-
zowane sztywno, jak do strzałki¹².

Jeśli przyjmując, że Eurotas w ujęciu Eutychidesa prezentował się w sposób zbli-
żony do postaci służącej za podnózek antiocheńskiej Tyche (il. 2), w pełni zrozu-
miałe wydadzą się aluzje do płynącej wody, jakimi posłużyli się autorzy cytowa-
nych na wstępie tekstów. Ramiona młodzieńczego Orontesu – podobnie zresztą
jak ramiona wszystkich pływaków ukazanych z użyciem tej samej konwencji
(por. il. 3, 4) – tworzą wszak linię falistą, a tym samym w oku widza wywołują
wrażenie spokojnego, swobodnego przepływu. Znacznie trudniej jest pojąć, jak
Pliniusz i Filip mogli byli omawianą formułę kompozycyjną uznać, odpowiednio,
za „bardziej płynną od samego nurtu rzeki” czy „bardziej płynną od wody”. Za-
pewne należy przypisać to tendencji do posługiwania się hiperbolą, paradoksem
i tym podobnymi środkami manipulacji literackiej, właściwej autorom starożyt-
nym piszącym o dziełach sztuki.

3. Płynąca Amazonka,
fragment dekoracji czer-
wonofiguralnej amfory,
ok. 520 r. p.n.e., Paryż, Luwr
(wg Mayor)

4. Pływak, mozaika posadz-
kowa, Ostia, Termy Neptu-
na, I wiek n.e. (wg Bekkera)

11 J.A. Ostrowski, *Personifications of Rivers*, s. 24; M. Flashar, *Eutychides*, s. 244.

12 P. Lacovara, *A Swimming Girl Spoon from Sheikh Farag*, [w:] *Up and Down the Nile – ägyptologische Studien für Regine Schulz*, Hrsg. M. Ullmann, G. Pieke, F. Hoffmann, Ch. Bayer, 2021, s. 237–239 (Ägypten und Altes Testament 97); idem, *The Meaning and Symbolism of Swimming-Girl Spoons from Egypt*, „The Ancient Near East Today”, 11, 2023, <<https://www.asor.org/onetoday/2023/04/swimming-girl-spoons-egypt>> (stan na 6 III 2024).

5

6

5. Personifikacja rzeki (Orontes? Eurotas?), brąz, II w. n.e., Paryż, Luwr, Wikimedia Commons

6. Piramos, rewers monety miasta Hierapolis-Castabala, II-I w. p.n.e., <<https://www.ma-shops.co.uk/vossen/item.php?id=6668>> (stan na 8 III 2024)

W świetle powyższych wniosków nie sposób nie wyrazić na koniec przypuszczenia, że antyczne figurki – na czele z niewielkim brązem eksponowanym w Luwrze (il. 5) – ukazujące postać pływaka w sposób wiernie powtarzający pozę Orontesu, być może niesłusznie uważane są za jego właśnie przedstawienia. Identyfikację tę, od dawna powszechnie akceptowaną w literaturze przedmiotu¹³, łatwo zrozumieć. Jak najbardziej można przecież założyć, że w pewnym momencie doszło do wyekstrahowania z Euty-chidesowego posągu Tyche omawianej postaci na zasadzie, na jakiej w średniowieczu powstawały niektóre *Adachtsbilder*, takie jak chociażby Pieta, ikonograficzny „wyimek” ze sceny Opłakiwania. Mogło to mieć związek z rozwojem jakiejś formy kultu syryjskiej rzeki, ale mogło też być

podyktowane wyłącznie względami natury estetyczno-praktycznej. Na tę drugą ewentualność wskazuje dodatek w postaci płaskiego wylewu na wysokości brzucha paryskiej figurki. Uwolniony od formalnego i ikonograficznego uzależnienia od Tyche, sunący po powierzchni wody młodzieniec mógł wszak – rzecz jasna w wersji wielkoskalowej – stanowić efektowną ozdobę i jednocześnie armaturę fontanny.

Wobec wspomnianej identyfikacji można zgłosić dwa zastrzeżenia. Po pierwsze, wyizolowana postać pływaka ukazana w pozie znanej z przedstawień antiocheńskiej

13 Por. m.in. A. de Ridder, *Collection De Clercq: catalogue*, t. 3: *Les bronzes*, Paris 1905, s. 232–233, kat. nr 327; T. Dohrn, *Die Tyche*, s. 37, przyp. 70; J.Ch. Balty, *Antiochea*, s. 843, kat. nr 15; *Louvre: Collections* [internetowy katalog kolekcji Luwru], kat. nr MNE 30; BR 4454, <<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/clo10258307>> (stan na 7 III 2024). W zbiorach Luwru znajduje się jeszcze jedna, podobnie datowana (II w. n.e.) brązowa figurka pływaka identyfikowanego z Orontesem – A. de Ridder, *Les bronzes antiques du Louvre*, t. 1: *Les figurines*, Paris 1913, s. 77; tabl. 39.520; J. Ch. Balty, *Antiochea*, s. 843, kat. nr 16; W. Lamb, *Greek and Roman Bronzes*, London 1929, s. 206, kat. nr 3; T. Dohrn, *Antike Flussgötter; Louvre: Collections*, kat. nr MND 275; BR 520. O pozostałych figurkach wspomina m.in. B. Tahberer, *Swimming River Gods in Ancient Cilician Numismatics*, „The Celator”, 17 II 2003, s. 24–25 (il. 1–2).

Tyche wcale nie musi być Orontesem. Równie dobrze może to być personifikacja Chrysorrohasu, Piraosus albo innej cylicyjskiej rzeki, które na monetach często ukazywano jako samotnych pływaków (il. 6)¹⁴. Po drugie, Eutychidesowa wizja Tyche nie była jedynym możliwym źródłem inspiracji do ukazania pływaka w interesujący nas sposób. Brąz przechowywany w Luwrze (il. 5) mógł równie dobrze stanowić kopię, a wspomniane monety (il. 6) parafrazę innego dzieła antiocheńskiego artysty: zaginionej personifikacji Eurotasu, nie mniej sławnej niż Tyche Antiochii i równie wysoko ocenianej przez starożytnych, na co wskazują wypowiedzi Pliniusza i Filipa z Tesaloniki.

Abstrakt

Eurotas Eutychidesa. Przyczynek do badań nad ikonografią pływaków w sztuce starożytnej

Pliniusz Starszy oraz Filip z Tesaloniki, pisząc o wykonanym przez Eutychidesa (IV/III w. p.n.e.) posągu, który przedstawiał personifikację rzeki Eurotas, podkreślają, że w tym, niezachowanym do naszych czasów, dziele sztuka rzeźbiarska sprawiała wrażenie, odpowiednio, „bardziej płynnej niż nurt rzeki” (*amne liquidior*), względnie „bardziej płynnej niż woda” (ὕδατος ὑγρότερος). Obaj starożytni autorzy najpewniej mieli na myśli wyjątkową płynność ruchów, jaką charakteryzowało się dzieło, trafnie oddającą tożsamość ukazanej postaci. Filip z Tesaloniki dodatkowo nadmienia, że artysta ukazał ją jako pływaka przemierzającego rzeczny nurt (ὤς [...] διαβροχος ἔν τε ῥεέθροις [...] ὑποβατῶν). Ponieważ personifikacja innej rzeki, a mianowicie Orontesu, obecna w najsłynniejszym dziele Eutychidesa – znanej m.in. z zachowanych kopii rzeźbiarskich *Tyche Antiochii* – to zanurzony w wodzie pływak z ramionami ułożonymi w kształt fali (co, notabene, stwarza wrażenie płynności), można założyć, że Eurotas Eutychidesa ukazany został z wykorzystaniem tej właśnie formuły. Była ona nowatorska nie tylko w kontekście ikonografii bóstw rzecznych / personifikacji rzek, co kilkakrotnie już podkreślano, ale stanowiła też najwcześniejszą udaną próbę stworzenia pełnoplastycznego wizerunku płynącej postaci, co zapewnia Eutychidesowi poczesne miejsce w dziejach rzeźby starożytnej. Założywszy, że Eurotas, podobnie jak Orontes umieszczony u stóp Tyche Antiochii, ukazany został jako półpostać pływaka z faliście ułożonymi ramionami, wypada przyjąć, że zachowane posąжки powszechnie interpretowane jako wizerunki Orontesu inspirowane towarzyszem antiocheńskiej Tyche, równie dobrze mogą być kopiami lub trawestacjami innego dzieła Eutychidesa – niezachowanej personifikacji Eurotasu.

Abstract

A contribution to the study of the iconography of swimmers in Ancient art

Pliny the Elder and Philippus of Thessalonica, when writing about a statue created by Eutychides (4th/3rd century BCE) that depicted the personification of the Eurotas River, emphasized that in this work, which has not survived to our time, the sculptural art appeared “more fluid than the river’s current” (*amne liquidior*) according to Pliny, and

SŁOWA KLUCZOWE:

Eurotas, Orontes, personifikacja, rzeka, rzeźba, sztuka hellenistyczna, Eutychides, starożytne opisy dzieł sztuki, Pliniusz Starszy, Filip z Tesaloniki, przedstawienia pływaków, sztuka pływania

14 O. Tekin, *River-Gods in Cilicia in the Light of Numismatic Evidence*, [w:] *La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C. – IVe siècle ap. J.-C.)*. Actes de la Table Ronde d’Istanbul, 2-5 novembre 1999, éd. E. Jean, A. M. Dinçol, S. Durugönül, Paris 2001, s. 519–551 (Varia Anatolica 13); B. Tahberer, *Swimming River*, s. 24–30.

KEYWORDS:

Eurotas, Orontes, personifications, river, sculpture, Hellenistic art, Eutychides, ancient descriptions of artworks, Pliny the Elder, Philippus of Thessalonica, depictions of swimmers, the art of swimming

“more fluid than water” (ὑδατος ὑγρότερος) according to Philippus. Both ancient authors likely referred to the exceptional fluidity of movement that characterized the work, accurately reflecting the identity of the depicted figure. Philippus of Thessalonica additionally noted that the artist portrayed the figure as a swimmer traversing the river’s current (ὡς [...] διάβροχος ἔν τε ῥεέθροις [...] ὑγροβατῶν). Since the personification of another river, the Orontes, is present in Eutychides’ most famous work – Tyche of Antioch, known from preserved sculptural copies – as a swimmer immersed in water with arms arranged in a wave-like shape (which, incidentally, creates an impression of fluidity), it can be assumed that Eutychides’ Eurotas was depicted using this very formula. The formula was innovative not only in the context of the iconography of river gods/personifications, as has been noted several times, but it also represented the earliest successful attempt to create a fully three-dimensional image of a swimming figure, which secures Eutychides’ prominent place in the history of ancient sculpture. Assuming that Eurotas, like Orontes placed at the feet of Tyche of Antioch, was depicted as a half-figure swimmer with arms arranged in a wave-like manner, it is plausible that preserved statuettes commonly interpreted as representations of Orontes inspired by the companion of Antioch’s Tyche could just as well be copies or variations of another work by Eutychides – the lost personification of Eurotas.

Bibliografia

- Almasri E. et al., *Statue fro An Enthroned Tyche m Gadara / Umm Quais, Jordan*, „Acta Historiae Artium”, 58, 2017, s. 5–20.
- Avramidis S., *Ancient Art on Swimming*, „International Journal of Aquatic Research and Education International Journal of Aquatic Research”, 5, 2011, s. 325–360.
- Bakker J.T., *The Buildings in Ostia (Topographical Dictionary)*, <<https://www.ostia-antica.org/regio2/4/4-2.htm>> (stan na 8 III 2024).
- Balty J.Ch., *Antiochea*, [w:] *Lexikon Iconographicum Mythologiae Classicae*, Bd. 1, Zürich–München 1981, s. 841–851.
- Bernhard M.L., *Sztuka hellenistyczna*, Warszawa 1993².
- Cameron A., ‘Garland The’ of Philipp, „Greek, Roman and Byzantine Studies”, 21, 1980, s. 43–62.
- Carr K.E., *Shifting Currents. A World History of Swimming*, Chicago 2022.
- Colledge M., *The Art of Palmyra*, London 1976.
- Dilthey K., *Kritische Bemerkungen zur griechischen Anthologie*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge”, 27, 1872, s. 280–317.
- Dohrn T., *Die Tyche von Antiochia*, Berlin 1960.
- Dohrn T., *Antike Flussgötter*, [w:] *Mouseion. Studien aus Kunst und Geschichte für Otto H. Förster*, Hrsg. H. Ladendorf, H. Vey, Köln 1961, s. 69–72.
- Flashar M., *Eutychides (I)*, [w:] *Künstlerlexikon der Antike*, Hrsg. R. Vollkommer, München–Leipzig 2001, s. 242–244.
- Gómez Mayordomo A., *Iconografía de las personificaciones fluviales en la musivaria romana: el caso del Eurotas*, „Diacronía”, 1, 2019, s. 49–67.
- The Greek Anthology*, with an English Translation by W.R. Paton, vol. 3, London–New York 1925, s. 390–392 (Loeb Classical Library 84).
- Havelock Ch.M., *Sztuka hellenistyczna. Sztuka świata starożytnego od śmierci Aleksandra Wielkiego do bitwy pod Akcjum*, tłum. E. Suskiewicz, Warszawa 1972.
- Hesiod, the Persians, and Peeing in the Pool*, <<https://sententiaeantiquae.com/2022/07/25/hesiod-the-persians-and-peeing-in-the-pool>> (stan na 7 III 2024).

- Kluczek A.A., *Świat rzymskich monet. O książce Sculpture and coins: Margarete Bieber as scholar and collector*, eds. Carmen Arnold-Biucchi, Martin Beckmann, "Loeb Classical Monographs" 16, Cambridge, MA 2018, „Klio”, 62, 2022, s. 176–177.
- Lacovara P., *A Swimming Girl Spoon from Sheikh Farag*, [w:] *Up and Down the Nile – ägyptologische Studien für Regine Schulz*, Hrsg. M. Ullmann, G. Pieke, F. Hoffmann, Ch. Bayer, 2021, s. 237–239 (Ägypten und Altes Testament 97).
- Lacovara P., *The Meaning and Symbolism of Swimming-Girl Spoons from Egypt*, „The Ancient Near East Today”, 11, 2023, <<https://www.asor.org/onetoday/2023/04/swimming-girl-spoons-egypt>> (stan na 6 III 2024).
- Lamb W., *Greek and Roman Bronzes*, London 1929.
- Louvre: *Collections* [internetowy katalog kolekcji Luwru], kat. nr MNE 30; BR 4454, <<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010258307>> (stan na 7 III 2024).
- Mayor A., *The Amazons. Lives and Legends of Warrior Women across the Ancient World*, Princeton 2014.
- Männlein-Robert I., *Griechische Kunst und römischer Stil. Zum Eurotas-Epigramm des Philipp von Thessalonike (AP IX 709 = GP I 63)*, [w:] *Festschrift für Udo W. Scholz zum 65. Geburtstag*, Hrsg. L. Braun, M. Erler, Würzburg 2004, s. 35–48 (= „Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft” 28a).
- Ostrowski J.A., *Personifications of Rivers in Greek and Roman Art*, Warszawa–Kraków 1991 (Studia ad Archeologiam Mediterraneam Pertinentia 12).
- Ridder A. de, *Collection De Clercq: catalogue*, t. 3: *Les bronzes*, Paris 1905.
- Ridder A. de, *Les bronzes antiques du Louvre*, t. 1: *Les figurines*, Paris 1913.
- Sanders H.A., *Swimming Among the Greeks and Romans*, „The Classical Journal”, 20, 1925, s. 566–568.
- Smith R.R.R., *Hellenistic Sculpture. A Handbook*, London 1991.
- Stansbury O'Donnell M.D., *Reflections of the Tyche of Antioch in Literary Sources and on Coins*, [w:] *An Obsession with Fortune. Tyche in Greek and Roman Art*, red. S.B. Matheson, Yale 1994, s. 51–63.
- Steinhauer G., *Eurotas*, [w:] *Lexikon Iconographicum Mythologiae Classicae*, t. 4, Zürich–München 1988, s. 93.
- Tahberer B., *Swimming River Gods in Ancient Cilician Numismatics*, „The Celator”, 17 II 2003, s. 24–30.
- Tekin O., *River-Gods in Cilicia in the Light of Numismatic Evidence*, [w:] *La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C. – Ive siècle ap. J.-C.)*. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2–5 novembre 1999, éd. E. Jean, A.M. Dinçol, S. Durugönül, Paris 2001, s. 519–551 (Varia Anatolica 13).
- Tuillier J.P., *Athletic Exercises in Ancient Rome. When Julius Caesar Went Swimming*, „European Review”, 12, 2004, s. 415–426.
- Plini Secundi Naturalis historiae libri xxxvii*, ed. C. Mayhoff, t. 5: *Libri xxxi–xxxvii*, Lipsiae 1897 (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana). ●